

आमचे लक्ष्य विकृतीमुक्त कुष्ठरोग

Our Goal Disability free Leprosy

कुष्ठरोग पूर्णपणे बरा होतो

Leprosy is completely curable
नविन कुष्ठरुग्णांमध्ये विकृती टाळता येते

Disability in new leprosy case is preventable
जुन्या विकृती पुर्ववत् करता येतात
किंवा त्यामध्ये सुधारणा करता येते

Old disabilities can be corrected or improved

Evidence based catalogue for Promoting Self Care Practises
among Persons Affected By Leprosy

Concept

Saksham Kushtanteya
Swabhiman Sanstha

Technical Support

ALERT-INDIA, Mumbai

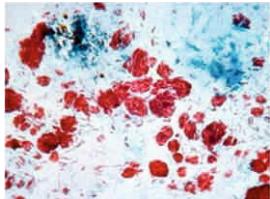
Financial Support

Supported by
笹川保健財団
SASAKAWA
Health Foundation

कुष्ठरोगाची मूलभूत शास्त्रीय माहिती

कुष्ठजंतु ज्यामुळे
कुष्ठरोग होतो

कुष्ठरोगाचा प्रसार
हवेमार्फत होतो

कुष्ठरोग प्रकार व प्रमाण
सांसर्गिक
शेकडा १० ते १५

असांसर्गिक
शेकडा ८५ ते ९०

सांसर्गिक कुष्ठरोगाची लक्षणे

सुरुवातीस त्वचेच्या पोतात बदल. त्वचा तेलकट, गुळगुळीत, चमकदार व जाडसर झालेली दिसते;
प्रामुख्याने कानाच्या पाळ्या व कपाळ, भुवयांचे केस विरळ होतात. प्रगत अवस्थेत त्वचेवर गाठी येतात.

असांसर्गिक कुष्ठरोगाची लक्षणे

त्वचेवर न खाजणारा, न दुखणारा, लालसर किंवा फिक्कट रंगाचा, त्वचेच्या समपातळीत वा उंचावलेला चट्टा किंवा चट्टे येतात.
चट्ट्यांवर संवेदना क्षमतेत कमतरता / बधिरता येते. चट्ट्यांच्या जागेवर घाम व केसांच्या प्रमाणात घट दिसून येते.

केवळ चेतातंतूना होणाऱ्या असांसर्गिक कुष्ठरोगाची सुरुवातीची लक्षणे

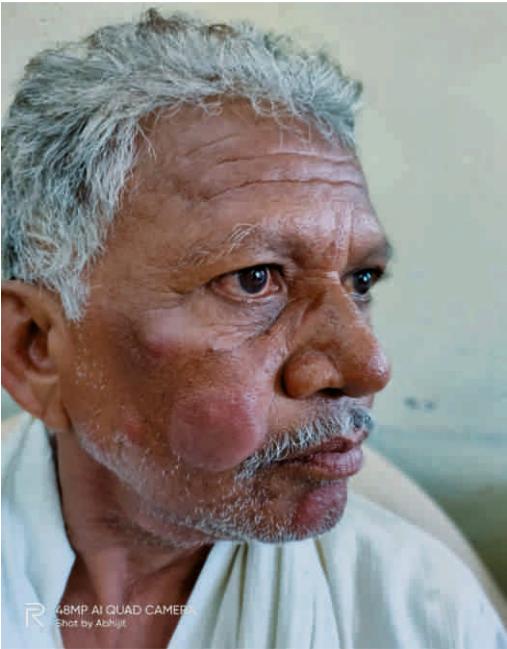
या रूणांमध्ये त्वचेवर लक्षणे दिसत नाहीत. मात्र चेतातंतूची कार्यक्षमता कमी झाल्याची लक्षणे दिसतात.
जसे हाताचा पंजा वा पायाच्या तळव्यावरील स्पर्शज्ञान कमी होणे वा बधिरता. बोटांच्या हालचालीत बाधा. पायातून चप्पल निसटणे,
डोळ्यांच्या स्नायूंमध्ये अशक्तपणा, डोळ्यांची उघडझाप मंदावणे.

कुष्ठरोगावरील एकमेव उपचार पद्धती एम.डि.टी.

एम.डि.टी.ला अन्य कोणताही पर्याय नाही

असांसर्गिक प्रकाराच्या कुष्ठरूग्णांसाठी ६ महिन्याचा उपचार

उपचारापूर्वी

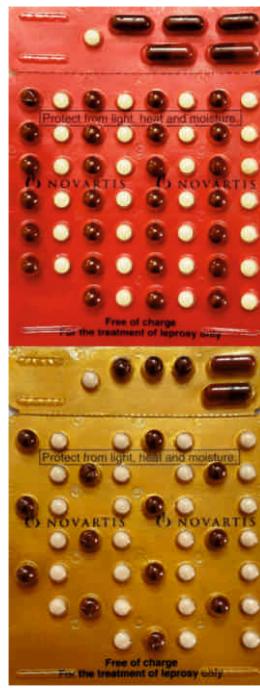

उपचारानंतर

सांसर्गिक प्रकाराच्या कुष्ठरूग्णांसाठी १२ महिन्याचा उपचार

उपचारापूर्वी

उपचारानंतर

एम.डि.टी. उपचाराचे कोणतेही कायम स्वरूपी अनिष्ट किंवा घातक परीणाम होत नाहीत. कुष्ठरोग झालेल्या गर्भवती महिला तसेच तान्ह्या मातांसाठी एम.डि.टी. सुरक्षित आहे. पूर्ण कालावधीच्या एम.डि.टी. उपचारानंतर रोग पुन्हा होण्याची शक्यता राहत नाही. कुष्ठरोगावर लस नाही म्हणून कुष्ठरोग टाळता येत नाही मात्र एम.डि.टी. उपचाराने त्यावर हमखास मात करून रोग प्रसार रोखता येतो.

कुष्ठरोगामधील गुंतागुंती : रोगप्रतिक्रिया, चेतातंतूदाह याचे निदान व उपचारास विलंब झाल्यास चेतातंतू बाधित होवून विकृती येवू शकतात

एम.डि.टी. उपचाराने कुष्ठरोग पूर्णपणे बरा होतो. मात्र काही व्यक्तिमध्ये त्यांच्या रोग प्रतिकारक शक्ती मधील बदलांमुळे रोगप्रतिक्रिया/चेतातंतूदाह सारख्या गुंतागुंती उद्भवतात. याचा एम.डि.टी. उपचाराशी कोणताही संबंध नाही.

रोगप्रतिक्रिया/चेतातंतूदाह बन्या करण्यासाठी ठराविक कालावधीच्या अन्य विशेष औषधींचा उपचार तसेच गरजेनुसार भौतिकोपचार (फिजीयोथेरेपी) घेणे व स्वनिगा पाळणे (सेल्फ केअर) आवश्यक असते. यामुळे रोगप्रतिक्रिया व चेतातंतूदाहच्या अवस्थेत उद्भवू शकणाऱ्या संभाव्य विकृती निश्चितपणे टाळता येतात.

रोगप्रतिक्रिया प्रकार – १

अचानकपणे त्वचेवर असलेल्या चट्ट्यांना
सूज येवून लाल होतात. चट्ट्यांवरील
तापमान वाढते. चेतातंतूना तीव्र धोका.

रोगप्रतिक्रिया प्रकार – २

गुलाबी रंगाच्या दुखच्या गाठी समुहा समुहाने येतात.
ताप येतो. सांधेदुखी, शरीराच्या आतल्या
अवयवांना बाधा होवू शकते.
चेतातंतूना साधारण धोका.

**कुष्ठांतेयाने डॉक्टरांनी निश्चित केलेल्या कालावधीचा विशेष औषधींचा उपचार
अनियमितपणे घेतल्यास अथवा अर्धवट सोडल्यास त्याचे अनिष्ट परीणाम होवू शकतात.**

**रोगप्रतिक्रिया व चेतातंतूदाह सारखी विकृतीची जोखिम असणारी अवस्था
ठराविक कालावधीच्या विशेष औषधोपचाराने बरी करता येते.**

उपचारापूर्वी

उपचारानंतर

कुष्ठरोग संदर्भ सेवा केंद्रामध्ये उपलब्ध सेवा व सुविधा

अनुभवी व प्रशिक्षित आरोग्य कर्मचारीकडून तपासणी व कुष्ठरोगाचे निदान

१. चट्ट्यावर संवेदना तपासणी

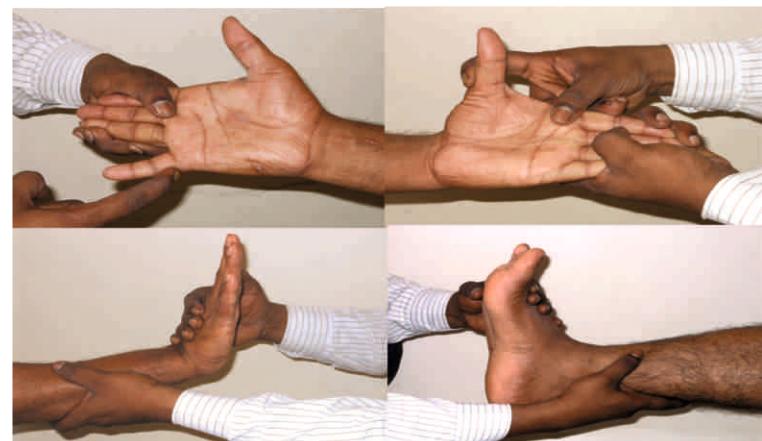
२. कुष्ठजंतू परीक्षण-स्किन स्मिअर तपासणी

३. हात व पायातील चेतातंतूची तपासणी

४. चेतातंतूच्या कार्यक्षमतेची तपासणी

विकृती प्रतिबंधात्मक तसेच उपचारात्मक भौतिकोपचार सेवा

५. ईलेक्ट्रीक मसल्स् स्टिम्युलेशन थेरापी

चेतातंतूदाह (न्युरायटीस) मुळे हात, पाय व डोळ्यामध्ये उद्भवणाऱ्या विकृतीचे सुरुवातीच्या अवस्थेतच निदान करून त्या इलेक्ट्रीक मसल्स् स्टिम्युलेशनचा ठाराविक कालावधीच्या भौतिकोपचाराने दुर्लक्ष करता येतात.

या बरोबरच स्प्लिंट्स् चा वापर व बाधित अवयवांचा व्यायाम करणे गरजेचे असते.

विकृती प्रतिबंधात्मक तसेच उपचारात्मक भौतिकोपचार सेवा व साधने

६. हाताच्या बोटांमधील व पायामधील विकृतीच्या प्रतिबंध वा उपचारासाठी स्प्लिंट्सचा वापर

स्प्लिंट्सच्या वापरामुळे प्राथमिक अवस्थेतील विकृती दुरुस्त करता येते. तसेच जुन्या विकृतीची वाढ थांबवून त्यात सुधारणा करता येते.

७. वॅक्स थेरापी (मेणाचा उपचार)

वॅक्स थेरापी म्हणजेच मेणाचा उपचार केल्यामुळे शुष्क त्वचा (घाम न येणारी) मुलायम होते. त्वचेला होणाऱ्या भेगा व जखमा टाळता येतात. घड्यालेले सांधे सैल होतात. विकृतीची वाढ थांबते.

एल. आर. सी. संदर्भ सेवेने व स्वनिगामुळे पूर्णपणे बरी झालेली डोळ्यातील विकृती

उपचारापूर्वी

उपचारानंतर

एल् आर् सी संदर्भ सेवने व स्वनिगामुळे पूर्णपणे बरी झालेली हातातील विकृती

उपचारापूर्वी

उपचारानंतर

एल. आर. सी. मध्ये पायाच्या तळव्यावरील जखमेवर उपचार

- प्रशिक्षित व अनुभवी आरोग्य कर्मचाऱ्यांकडून जखमेवर मलमपट्टी.
- गरजेनुसार प्लास्टर ऑफ पॅरीसचा वापर.
- ड्रेसिंग किट आणि एम.सी.आर. पादत्राणांचा पुरवठा.
- याशिवाय, घरी नियमित ड्रेसिंग व जखमेची स्वतः काळजी घेणे (स्वनिगा)

एल. आर. सी. मधील सेवने व स्वनिगाने पूर्णपणे बरी झालेली जखम

उपचारापूर्वी

उपचारापूर्वी

उपचारापूर्वी

उपचारानंतर

उपचारानंतर

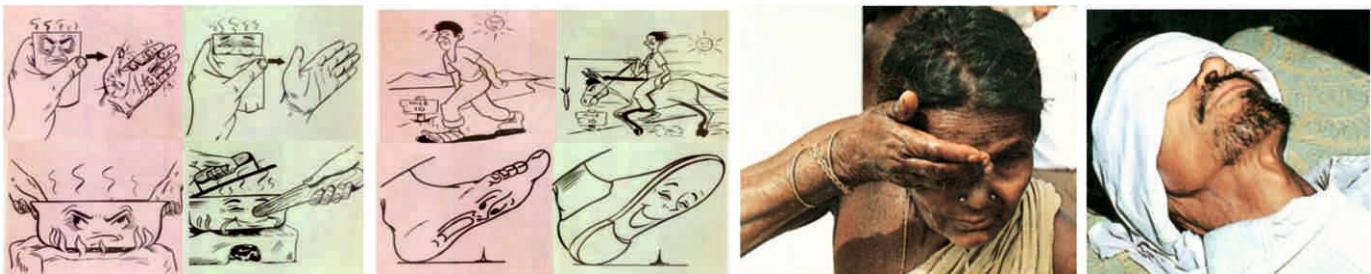
उपचारानंतर

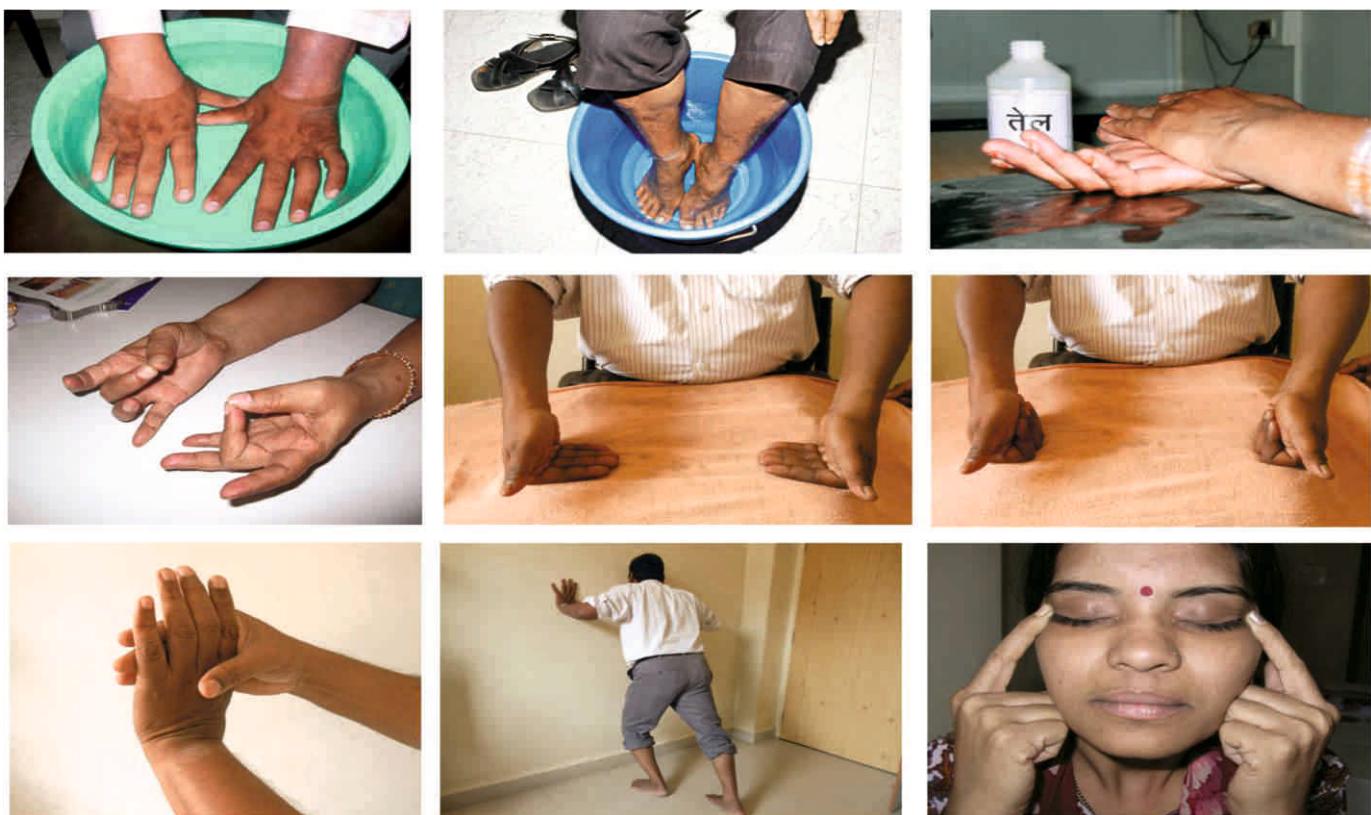
विकृती माझी तर जबाबदारीही माझीच

- सदैव..... संवेदना नसणाऱ्या बधिर हातापायांची काळजी घेणे.
- सदैव..... बधिर हातापायाचा सततचा विना विश्रांती वापर टाळणे.
- सदैव..... शक्यतोवर लांबचे अंतर चालणे टाळावे किंवा थोड्या थोड्या अंतराने विश्रांती घेणे.
- सदैव..... घरी अथवा कामाच्या ठिकाणी गरम, अणकुचीदार वा तत्सम हानीकारक वस्तू वा साधने / हत्यारांचा वापर करते वेळी संरक्षक हातमोज्यांचा वापर करणे.
- सदैव..... विशेष रबरापासून तयार केलेली चप्पल किंवा सँडलचा वापर करणे. (एम.सी.आर. पादत्राणे)
- सदैव..... जल तेल नीतीचा अवलंब करणे.
- सदैव..... वैद्यकिय सल्ल्यानुसार विकृती असलेल्या अवयवांचा व्यायाम करणे.
- सदैव..... विकृतीची काळजी घेण्यासाठी मिळालेल्या साधनांचा वापर करणे.
- जसे- एम.सी.आर. चप्पल/सँडल, स्लिपंटस, गॉगल्स, ड्रेसिंग किट्स वगैरे
- सदैव..... पायाला जखम असल्यास पायास विश्रांती देणे आणि एक दिवस सोडून जल तेल निती करून जखमेला मलमपटटी करणे.
- सदैव..... अडचणी समयी वैद्यकिय सल्ला घेणे, प्राधान्याने सरकारी आरोग्य केंद्रातील.

हात, पाय व डोळ्यांची सहज घेता येण्यासारखी काळजी

जलतेल निती व विकृती असलेल्या अवयवांसाठी करावयाचे साधे सोपे व्यायाम

**संयुक्त राष्ट्रसंघाची कुष्ठरोग प्रभावित व्यक्ति व त्यांच्या कुटुंबियाप्रति केल्या जाणाऱ्या
भेदभावाच्या समूळ उच्चाटनासाठीची तत्वे – एक स्वैर अर्थपूर्ण अनुवाद**

(Ref. A/HRC/ 15.30/P.3 IN General Assembly, 5th Session, 26 August 2010)

- १) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यां बरोबर प्रतिष्ठितपणे व्यवहार केला गेला पाहिजे. हे सर्व इतर नागरिकांप्रमाणे समानतेच्या अधिकारानुसार संयुक्त राष्ट्र संघाच्या मानवी अधिकारांचा जागतिक 'जाहिरनामा' (१९४८) व त्या बरोबरीने, इतर संबंधित आंतरराष्ट्रीय मानवाधिकाराचे दस्तावेज, घोषणापत्रे, करारनामे (जसे आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, मुलकी, राजकीय तसेच अपंगांचे अधिकारासंबंधी) मध्ये अंतर्भूत केलेल्या सर्व अधिकार व मौलिक स्वांतंत्र्याचे हक्कदार आहेत.
- २) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति व त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांसोबत कुष्ठरोगाच्या कारणामुळे भेदभाव केला जाता कामा नये.
- ३) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति व त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना इतर नागरिकांप्रमाणे वैवाहिक, कौटुंबिक व अपत्य प्राप्तीचे (पितृत्व/मातृत्व) अधिकार असले पाहिजे. यासाठी
 - अ) कोणाही व्यक्तिला कुष्ठरोगाच्या कारणामुळे विवाह करण्याचा अधिकार नाकारता येणार नाही.
 - ब) कोणाही विवाहित जोडप्यामधील घरस्फोटा करिता कुष्ठरोग हा आधार असता कामा नये.
 - क) कोणत्याही बालकास/मुलास कुष्ठरोगाच्या कारणामुळे त्याच्या आईवडिलांपासून अलग करता येणार नाही.
- ४) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना इतर सर्वांप्रमाणे पूर्ण नागरिकत्वाचे तसेच ओळखपत्र, दस्तावेज प्राप्त करण्याचे अधिकार असले पाहीजेत.
- ५) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना इतर सर्वांप्रमाणे समाजासाठी कार्य करण्याचा अधिकार असला पाहीजे असे कि, निवडणूक लढविणे, सरकारी कार्यालयांमध्ये सर्व स्तरावरील पदे/जबाबदारी ग्रहण करणे.
- ६) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना अंतर्भूती (इन्क्लुझिव्ह) वातावरणात काम करण्याचा अधिकार असला पाहिजे आणि यासंदर्भातील धोरणे व प्रक्रियेमध्ये इतरांबरोबरीने समानतेने व्यवहार केला गेला पाहिजे, जसे की, नोकरी भरती/नेमणुका. पदोनन्ती, वेतन, व्यवसायातील विस्तार व प्रगती.
- ७) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना कुष्ठरोगाच्या कारणाने शाळा/शैक्षणिक संस्था तसेच प्रशिक्षण कार्यक्रमाधील प्रवेश नाकारणे किंवा बहिष्कृत केले जाता कामा नये.
- ८) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना आपल्या मानवी क्षमतांना पूर्णपणे विकसित करण्याचा आणि त्यांची प्रतिष्ठा व आत्ममुल्यांचा पूर्ण अनुभव घेण्याचा अधिकार असला पाहीजे.
- ९) कुष्ठरोगाने प्रभावित व्यक्ति आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना प्रत्यक्ष त्यांच्या जीवना संबंधाने असणारी धोरणे व कार्यक्रमांच्या निर्णय प्रक्रियेत सक्रिय सहभागी होण्याचा अधिकार आहे आणि तसे त्यांना सहभागी करून घेतले पाहिजे.

सक्षम कुष्ठांतेय

स्वाभिमानी संस्था

SAKSHAM KUSHTHANTEYA SWABHIMANI SANSTHA (SKSS)

The Organisation of-for-by Kushthanteya, the Persons Affected by Leprosy

Society Reg. No. : Chandrapur/000235/2019 (The Societies Registration Act 1860),
Public Trust Reg. No.: F-0015152-CDP (The Mumbai Public Trust Act 1950)

Reg. Off.: AWARD Building, Brahmapuri Road, Nagbhid, Dist: Chandrapur, 441205, Maharashtra-India
Contacts: +91 9423301616, +91 9423116598, +91 7823827187 E-mail: skss4kushthanteya@gmail.com

Conceptualised & published by Saksham Kushthanteya Swabhimani Sanstha (SKSS)
under 'Covid 19 support for Persons Affected by Leprosy' supported by Sasakawa Health Foundation, Japan.

Technical support by ALERT-INDIA, Mumbai